CYPRUS INTERNATIONAL UNIVERSITY
ULUSLARARASI KIBRIS ÜNİVERSİTESİ

DOI: 10.22559/folkloredebiyat.2017.70

folklor/edebiyat, cilt:24, sayı:93, 2018/1

FAKİR BAYKURT'UN TIRPAN ADLI ROMANININ SİMGESEL ŞİDDET AÇISINDAN İNCELENMESİ

ANALYSIS OF FAKIR BAYKURT'S NOVEL "TIRPAN" (SCYTHE) IN TERMS OF SYMBOLIC VIOLANCE

Tülin Arseven*

ASTRACT

Pierre Bourdieu (1930-2002) is one of important names in sociology because of the theories and opinions he proposed. Pierre Bourdieu gave to sociology many new terms, such as; metaphor of game and area, habitus, symbolic capital and symbolic violence. Research that Pierre Bourdieu conducted and the opinions that he proposed became important sources for new research not only in sociology but also in many other fields. It is evident that especially his findings on symbolic violence have an important role in many research studies of social sciences. Symbolic violence can be defined as a pressure that is not physical and that is applied for the survival of the current system. This kind of pressure is a violence that is applied on a social subject with their own complicity.

In this study, which is a novel analysis, the novel "Tırpan" of Fakir Baykurt (1929-1999) is assessed in terms of the symbolic violence of Pierre Bourdieu. Fakir Baykurt, who adopts the socialist realist point of view, is an important writer in Turkish literature. Fakir Baykurt, in his works, approaches society and the dynamics that keep it alive and that effect it, from a point of view that blends his philosophy of life and his opinion on art. The TRT novel award was given to Tırpan. The novel approaches the marriages of girls who are still in their childhood with men

* Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Anabilim Dalı öğretim üyesi. tarseven@akdeniz.edu.tr

who are rich and old and the consequences of these marriages. This is a very important problem. The novel shows the opinions of people on this subject and the problems that it creates. This novel is chosen for this study and analysed because of its chain of events and the point of view of the author on this subject.

Keywords: symbolic violence; scythe; Fakir Baykurt; Pierre Bourdieu

ÖZET

Pierre Bourdieu (1930-2002), öne sürdüğü görüşler ve kuramlarla günümüzde sosyoloji biliminin önemli isimlerinden biridir. Pierre Bourdieu, oyun metaforu ve alan, habitus, simgesel sermaye ve simgesel şiddet gibi pek çok yeni kavramı sosyolojiye kazandırmıştır. Pierre Bourdieu'nun yapmış olduğu araştırmalar ve ortaya koyduğu görüşler, sadece sosyolojide değil diğer sosyal bilimlerin araştırmalarında da önemli birer kaynak haline gelmiştir. Özellikle de simgesel şiddet konusundaki saptamalarının sosyal bilimlerin pek çok araştırmasında önemli bir yer tuttuğu görülmektedir. Simgesel şiddet, var olan düzenin devamının sağlanması için fiziksel nitelik taşımayan bir baskı biçiminin ifadesi olarak tanımlanabilir. Bu baskı biçiminde, bir toplumsal eyleyici üzerinde kendi suç ortaklığıyla uygulanan şiddetten söz edilmektedir.

Bir edebî eser incelemesi olan bu çalışmada Fakir Baykurt'un (1929-1999) *Tırpan* adlı romanı Pierre Bourdieu'nün simgesel şiddet kavramından hareket ile değerlendirilmiştir. Fakir Baykurt, Türk edebiyatında toplumcu gerçekçi bir sanat anlayışıyla romanlarını kaleme alan önemli bir yazardır. Fakir Baykurt, eserlerinde toplumu ve onu türlü yönlerden ayakta tutan, etkileyen dinamikleri kendi sanat anlayışı ve yaşam felsefesi ile birleştirerek ele almaktadır. 1970 Yılı TRT Roman Ödülüne değer bulunan *Tırpan* da zengin ve yaşlı adamların çocuk denilecek yaştaki kızlarla evliliği ve bunun yarattığı sonuçlar gibi son derece önemli bir sorunu konu edinmektedir. Romanın olay örgüsü, bu önemli konuya insanların bakış açılarının ve bu durumun yarattığı infiallerin anlatımı üzerine kuruludur. Konusu ve yazarının konuya bakış açısı nedeniyle *Tırpan* bu çalışma için seçilmiş, eser simgesel şiddet öğeleri açısından incelenmiştir.

Anahtar sözcükler: simgesel şiddet; tırpan; Fakir Baykurt; Pierre Bourdieu

Fakir Baykurt'un *Tırpan* adlı romanının incelendiği bu çalışmanın kavramsal çerçevesini Pierre Bourdieu'nün simgesel şiddet konusundaki görüşleri oluşturmaktadır. Çalışma iki ana bölüme ayrılmaktadır. İlk bölümde Bourdieu'nün artık günümüzde sosyoloji ile birlikte hemen bütün sosyal bilimler araştırmalarında bir yöntem haline dönüşmüş olan "simgesel şiddet" konusundaki görüşleri ele alınmıştır. Pierre Bourdieu'nün bu konudaki görüşleri ilgili literatür taranarak, konuyu doğrudan tanımlayan ve açıklayan bilgiler özetlenerek verilmiştir. Çalışmada Pierre Bourdie'nün görüşleri doğrultusunda incelenmek üzere Türk edebiyatında toplumcu gerçekçi bir yazar olan ve özellikle toplumsal çevre olarak köyü ve köyün sorunlarını ele alan, bunu da toplumu yönlendirmek amacıyla yaptığını belirten Fakir Baykurt'un *Tırpan* adlı romanı seçilmiştir. *Tırpan*, ele aldığı konu itibariyle bugün dahi gündemde bulunan kız çocuklarının çocuk yaşta evlendirilmeleri sorunu üzerinedir. Çalışmanın ikinci bölümü Pierre Bourdieu'nün tanımladığı biçimiyle bir dış değerlendirme örneği olarak *Tırpan*'ın simgesel şiddet açısından incelenmesine ayrılmıştır.

A. Simgesel Şiddet

Pierre Bourdieu'ye göre simgesel şiddet, mümkün olan en basit şekilde ifadesiyle, bir toplumsal eyleyici üzerinde kendi suç ortaklığıyla uygulanan şiddet biçimidir (Bourdieu & Wacquant, 2012, s.166). Ona göre bu şiddet biçiminde tahakküm etkisi neredeyse her zaman, belirleyenler ile onları o şekilde oluşturan algı kategorileri arasındaki 'uyum'la ortaya çıkmaktadır (Bourdieu-Wacquant, 2012, s. 166-167). Bourdieu, şiddet olarak algılanmadığı için uygulanabilen şiddetin 'yanlış tanındığını' belirtir. O, bu yanlış tanıma ifadesini düşünüm-öncesi, temel varsayımlar dizisi anlamında kullandığını söyler. Toplumsal eyleyiciler, bu varsayımlara yalnızca dünyayı sorgulamadan benimseyerek, olduğu gibi kabul ederek ve zihinleri bu dünyayı yine bu dünyanın yapılarından çıkan bilişsel yapılara göre oluştuğu için doğal bularak başvurmaktadır. Toplumsal dünyanın ortasına doğduğu için birey, belli postülaları, aksiyomları kendiliğinden ve aşılanması gerekmeden kabul etmektedir. Nesnel yapılar ile bilişsel yapılar arasındaki dolaysız uyum nedeniyle dünyanın düşünce olarak kabulünün çözümlenmesi, gerçekçi bir tahakküm ve siyaset kuramının gerçek temelidir. Bu nedenle de Bourdieu'ye göre "gizli ikna" biçimlerinin en amansızı, basit bir biçimde şeylerin düzeni aracılığıyla bireye uygulanandır (Bourdieu-Wacquant, 2012, s.167). Çünkü simgesel şiddet, ona maruz kalanların ve aynı zamanda da, çoğu kez, onu uygulayanların sessiz suç ortaklığıyla ve her iki tarafın da onu uyguladıkları ya da ona maruz kaldıklarının bilincinde olmadıkları ölçüde uygulanan bir şiddettir. Bütün bilimler gibi sosyolojinin işlevi de gizli şeyleri açığa çıkarmaktır (Bourdieu, 2000, s.21-22). Başka bir deyişle Bourdieu, insanın toplumsal yapı içinde birçok davranışı, düşünceyi genel anlamda dünyayı sorgulamadan benimsediğini, olduğu gibi kabul ederek, içine doğduğu toplumu kabul ettiğini söylemektedir. Oysa bireyin bilmeden bir düzenin parçası olarak var olduğu, içine doğduğu bu toplumsal dünyanın yapılarında ona tahakküm eden düşünceler bulunmaktadır. David Swartz'a göre Bourdieu'nün asıl derdi simgesel ayrımın ikili mantığının aynı zamanda toplumsal dünyayı kavrayış tarzımızı belirlediğine dikkat çekmektir. Çünkü bu mantık toplumsal dünyayı aynı ikili kutup mantığı çerçevesinde düzenlemeye, böylece hem toplumsal hem de bilişsel ayrımlar, mantıkî gruplandırmaları da toplumsal gruplandırmaları da ikili hale getirerek, simge düzeyinin yanı sıra toplumsal düzeyde de içerme ve dışlama biçimleri yaratmaktadır. Böylece hem mantıkî hem de toplumsal sınıflandırmalar doğar. Bu tür ayrımlar, dünyayı algılamayı ve ona anlamlı bir düzen vermeyi sağlayan sınıflandırma mercekleri haline gelir. 'Ayrım' [seçkinlik] kelimesinin ikili anlamının işaret ettiği gibi, bu temel mantık simgesel iktidarın niteliğini net bir şekilde tanımlar. Başka bir deyişle bu da aynı anda hem kavramsal hem de toplumsal ayrımcılık yapma eylemidir. O halde, simgesel temsillerin sınıflandırma mantığının toplumsal işlevi, söz konusu toplumsal grupların hiyerarşik olarak farklılaştırılması, dolayısıyla meşrulaştırılması ölçüsünde siyasî bir etki yaratır (Swartz, 2013, s.126). İkili simgesel ayrımlar toplumsal ayrımlara tekabül eder ve simgesel sınıflandırmaları toplumsal hiyerarşinin ifadelerine dönüştürür. Zihinsel yapılar ile toplumsal yapılar arasındaki ilişki, bilişsel ve iletişimsel yetilerimize damgasını vuran ikili mantık aracılığıyla sürdürülür ve aynı zamanda grup mensuplarıyla grubun dışındakiler arasında toplumsal ayrımlar yaratan bir tür harita sağlar (Swartz, 2013, s. 127). Swartz, Bourdieu'nün simgesel iktidar hakkındaki düşüncesini sanat, din,

bilim ya da dilin kendisi olsun, bütün simgesel sistemleri kavramsallaştırma biçimiyle ilintili bulur. Bourdieu'nün birkaç farklı kuramsal geleneği kullanarak oluşturduğu kapsamlı sentezinde, simgesel sistemlerin birbiriyle ilişkili ama birbirinden ayrı üç işlevi aynı anda yerine getirdiğini iddia eder ki bunlar: bilme, iletme ve toplumsal farklılaşmadır. Swartz'a göre Sapir-Whorf dil geleneğinden, Kant-Humboldt-Cassirer felsefe geleneğinden, Durkheim'ın bilgi sosyolojisinden yararlanan Bourdieu, simgesel sistemleri, "yapılandıran yapılar" olarak görmektedir. Buna göre bu sistemler toplumsal dünyayı düzenlemenin ve anlamanın aracıdır. Bu anlamda, dil, mit, sanat, din ve bilim gibi farklı bilgi tarzları, dünyayı anlamanın değişik yollarını temsil ederler ve dolayısıyla bilişsel bir işlev görürler (Swartz, 2013, s.121). Bilişsel işlev görmeleri nedeniyle de dil, mit, sanat, din ve bilim dünyayı anlamada önemlidir. Gürsel Aytaç'a göre Fransız sosyologlarından L. Goldmann ve P. Bourdieu, edebî eseri ilgi odağı yaparlar. Her ikisi de farklı kuramsal araçlarla da olsa toplumsal hayatın ilişkilerini, yasallıklarını ve etkileşimlerini edebî metnin kendisini inceleyerek, yani edebî kurguları ve mevcut kurmaca dünyalarını inceleyerek ortaya çıkarmaya çalışırlar (Aytaç, 2005, s.80). Bourdieu'ye göre kültür ürünlerinin içinde üretildiği toplumsal mikrokozmos, yani yazınsal alan, bilimsel alan vb., konumlar arasındaki –örneğin kutsanan sanatçıyla lanetlenen sanatçının konumları- bir nesnel bağıntılar alanıdır ve o alanda ne olup bittiği ancak her bir eyleyici ya da her bir kurum diğerleriyle nesnel bağıntıları çerçevesinde konumlandırıldığında anlaşılabilmektedir. Bu nedenle üreticilerin stratejileri, savundukları sanat biçimi, kurdukları ittifaklar, oluşturdukları ekoller, bu özgül güç ilişkilerinin belirli parçalarında, o ilişkileri koruma ya da dönüştürmeyi amaçlayan mücadelelerde ve orada belirlenen özgül çıkarlardan geçerek ortaya çıkmaktadır (Bourdieu, 2006, s.62). Bourdieu, bir eserin algılanmasının, okurların içinde bulunduğu entelektüel geleneğe, hatta siyasal bağlama göre değişeceğini söylemenin gereksiz olduğunun altını çizer. O, içinde bulunanlara dayattığı zihinsel yapılar aracılığıyla ve özellikle dönemin tartışmalarına bağlı yapılandırıcı karşıtlıklar yoluyla yazar (ya da eseri) ile okur arasına giren şey, bütün bir alımlama alanının yapısıdır, der ve buradan kimi zaman şaşırtıcı, kimi zaman acı verici olabilecek her tür çarpıtma çıkabilir (Bourdieu-Wacquant, 2012, s.156) saptamasında bulunur. Yazar/eser ve okur ilişkisinde Bourdieu, toplumun içinde bulunanlara dayattığı zihinsel yapının da etkili olduğunu belirtir. Ferdinand de Saussure'ün görüşlerinden hareket eden Bourdieu; Saussure, konu olarak dili alıp, her biri başka dallarca geçerli incelemelerin konusunu oluşturabilen, coğrafî, tarihsel ve toplumsal koşullardan bağımsız bir biçimde tasarladığı bir iç dilbilimin temellerini atmayı amaçlamıştır, der. 1960'lı yıllardan bu yana Fransa'da göstergebilim adına ortaya konulan eserlerin tarihsel bağlama yapılacak her türlü gönderimin dışında, salt kendileri içinde ele alan bütün çalışmaların iç inceleme olarak nitelendirilebileceğini söyler. Dış inceleme ise eserleri, içlerinde bu eserlerle bunları üretenlerin ortaya çıktığı ekonomik ve toplumsal koşullara bağlı olarak değerlendirmektir. Son derece yıkıcı bulduğu bu karşıtlıkla başa çıkmak ona göre güçtür (Bourdieu, 1999, s.9). Edebî eser ile içinde doğduğu ekonomik ve toplumsal koşullar arasındaki karşıtlığı aktarabilmekteki güçlük göz önünde bulundurularak, bu çalışmada Pierre Bourdieu'nün simgesel şiddet üzerine görüşlerinden hareketle Fakir Baykurt'un *Tırpan* adlı romanı bir nitel araştırma örneği olarak incelenmeye tabi tutulmuştur.

B. *Tırpan*'da Simgesel Şiddet

Simgesel şiddet, şiddet sözcüğünün fiziksel anlamından çok manevi, ruhsal ya da bir deyişle içsel yönünü işaret eder. Burada kişilere doğrudan bir fiziksel şiddeti düşünmemek gerekir. Silahla ya da silahsız olarak fiziksel bir saldırı söz konusu değildir. Ancak öyle bir saldırı çeşidinden söz edilmektedir ki bu, bireyin vücut bütünlüğüne dokunmayan, ancak toplum içindeki yaşama ve düşünme biçimine zarar veren bir tutumdur. Tek tek bireylere uygulanan ve hem saldıranın hem de mağdurun sessiz kaldığı bu tutum veya durum, aslında bütün bir toplumun düşünce ve davranışlarının şekillenmesinde etkili olmaktadır. Doğrudan bu şiddet türüne maruz kalanlar ya da toplumsal kabuller yüzünden her hangi bir düşünce ve davranışın sonuçlarını düşünmeden/düşünmeye gerek duymadan ön kabulle dolaylı yolla mağdurlar arasında yer alanların karşılaştıkları en vahim tablo, bundan zarar gördüklerini anlamıyor olmalarıdır. Bu bilgiler ışığında henüz daha *Tırpan*'ın incelemesine geçmeden romanın yazarı Fakir Baykurt'un eserinin önsözünde dile getirdiği görüşlerine değinmekte yarar görülmektedir. Fakir Baykurt, *Tırpan* ve konusu hakkında görüşlerini dile getirirken sanatın devrimci yönüne dikkati çeker. Ona göre sanatta devrimci tavır, hayatı değiştirme tavrıdır. Çünkü hayatı değiştirme amacına yönelmemiş bir sanat, insanın bilinçlenmesine ve birleşmesine yardım edememektedir. Fakir Baykurt kitapların, yazarlarına ün sağlamaktan ve kalıcı olmaktan önce, toplumu devrim yönünde etkilemek amacında olması gerektiği görüşündedir. Ona göre bazı yazarlar (yazar ismi belirtmemektedir) istemediği bir evlilik karşısında çıkış yolunu intiharda bulup kendini asan kızların öyküsünü yazmaktadırlar ve bu ise devrimci bir tavır değildir. Bu kızların içine düştükleri durumun onların suçu olmadığını belirttikten sonra Fakir Baykurt, suçlunun kim olduğunun iyi hesaplanması ve öldürücü gücün asıl suçlunun üzerine yöneltilmesi gerektiğini söyler (Baykurt, 1971, s.7). Bu açıklaması ile Fakir Baykurt, *Tırpan*'da çağdaşı birçok yazardan farklı ve devrimci bir tutum izlediğinin, amacının toplumun bilinçlenmesine yardım etmek olduğunun altını çizer. Bu noktada öncelikle romandan ve romanın olay örgüsünden kısaca söz etmekte yarar görülmektedir. Romanın ana mekânı Ankara yakınlarındaki Gökçimen köyüdür. Bu köy renkli gözlü, güzel kızlarıyla ünlüdür. Öykünün kahramanları ise ilkokulu o yaz bitiren Dürü adlı bir kız çocuğu ile altmış yaşlarında zengin bir adam olan Kabak Musdu'dur. Musdu, bir gün sokakta Dürü'yü görür ve onunla evlenmek ister. Zenginliğinin verdiği güç ile Dürü ile nişan yapmayı başarır. Bütün öykü, Musdu ile Dürü'nün evlilik törenlerinin gerçekleşeceği güne değin yaşananlar üzerinedir. Romanın sonunda Dürü ile Musdu'nun düğünleri yapılır, ancak Dürü düğün günü, çeyiz sandığına önceden koyup getirdiği bir tırpan ile Musdu'yu öldürerek, yaşlı adamın karısı olmak kaderinden kurtulur. Fakir Baykurt'a göre, diğer yazarlar da küçük kız çocuklarının yaşlı adamlarla evlendirilmesi konusunu ele almakta, ancak eserlerinde intiharı bu çocuklara bir çıkış yolu olarak göstermektedirler (Baykurt, 1971, s.7). F. Baykurt'un Dürü'nün kaderine başkaldırısından hareketle öncelikle genç kızlara ve dolaylı olarak da devletlere ve milletlere saldırıya, ezilmeye boyun eğmeyip karşı saldırıya geçmeyi bir kurtuluş yolu olarak önerdiği görülmektedir. Fakir Baykurt'un çocuk gelinlerin öyküleri dile getirilirken onların çaresizce intiharı seçtiklerini anlatan yazarlara getirdiği eleştiri, yazar/sanatçı ya da sanat eliyle bir açmazdan kurtuluş reçetesi olarak önerilen

yolun açmazlarını göstermesi açısından üzerinde durulmaya değerdir. *Tırpan*, 1970 yılı TRT roman ödülüne değer bulunmuştur. Şüphesiz ki diğer önemli niteliklerinin yanında romanın sonunda Dürü'nün kaderine karşı gelip Musdu'yu öldürmesinin, başka bir deyişle alışageldik, kadere boyun eğen tutumun reddinin de payı vardır. Ancak, toplumu devrimci bir hamle ile ve ileriye götürme ülküsüyle kaleme alınan romanın sonunda ölüm ve cinayetin çıkar yol olarak seçilmesi üzerinde düşünülmeye değer bir görüntü arz etmektedir. Toplumu şekillendirmede seçilen yolun, taraflardan birinin ölümüyle yani yıkımla ve dönülemez bir yok oluşla bitiyor olması toplumun bir parçası olan okurun duygu ve düşünce dünyasında bırakacağı etki bakımından dikkate değer niteliktedir. Sadece sonucu bakımından bile *Tırpan*, simgesel şiddet öğelerini barındırmaktadır. Romanın bütününe simgelediği şiddet içeren durum, olay ve düşünce ve bunların yarattığı/yaratacağı mağdurlar noktasından bakıldığında çok sayıda örneğe rastlanmaktadır.

Roman ilk olarak vakanın geçtiği mekân olan Gökçimen'in betimlemesi ile başlar. Gökçimen ile birlikte bu köyde yaşayan gök gözlü kızların varlığından ve güzelliğinden söz edilir. Bu betimlemelerin hemen ardından bir toplumsal kabul şu sözlerle göz önüne serilir:

"(...) 'Gökçimen'in suyu kesilmediğinden, her yanı çayır çimendir. Çayır çimenin yeşili kızların gözüne yansır. Bu yüzden göküş olurlar. Eğer elinde üç beş kuruşun var da kendine yeni bir karı arıyorsan, Gökçimen'e git, kız al!' derler.

Geçen zamanlar bu inancı doğrulamış, çevrenin varsıllarını yanıltmamıştır hiç. Parayı kuşağına doldurup gelen, istenen altınları da takınca, istediği kızı ata bindirip götürmüş, gel demiş imama, kıydırmış bir nikâh, ondan sonra istediği kadar çalıştırmış, istediği kadar çocuk doğurtmuştur. Yıllar geçip Gökçimenli kız biraz kocayınca, onu bir köşeye itmiş, belki o kızın da kazancıyle, Gökçimen'e varıp yeni bir kız almıştır.

Karşıdan bakarsan Gökçimen'e çok para girer. Bu sözün karşılığını köylüler şöyle verirler: 'Canım, kız parası değil mi? Elde avuçta eyleşmez! Tütüne gayfaya anca yeter...' " (Baykurt, 1971, s. 9-10)

Bu satırlarda ilk olarak dikkat çeken, kuşağına parayı dolduran kişinin bu köye gelip cansız bir nesne gibi genç kızları satın alabilmesidir. İkinci olarak zengin adamların genç kızlar ile imam nikahı ile ve resmî nikah olmadan evlenmesidir. Bu kızların ailelerinin kızları karşılığında aldıkları miktarı, çerez parası görmeleri üzerinde durulması gereken bir başka noktadır. Çocuk yaştaki kızların bir mal gibi alınıp satılabilmesi; onlardan duygudan, kimlikten, kişilikten uzak bir varlıkmış gibi söz edilmesi ve yanlış, bir kişinin çıkarlarına hizmet eden evliliklerin onanması, dahası ailelerin kızlarına gelir aracı olarak yaklaşımı toplumu bu soruna karşı duyarsız kılmaktadır. Kız çocuklarının çocuk yaşta evlenmesini toplum nezdinde normalleştiren, sıradan bir olaya dönüştürmektedir. Üzerinde durulması gereken bir diğer konuyu ise, kız çocuklarının güzelliklerinin ya da yaptıkları davranışların bu evlilik sürecinde etkili olduğu düşüncesi oluşturur. Romanın olay örgüsünün başlangıç noktasında da bu düşünce açıkça görülmektedir. Roman, altmış yaşlarındaki Musdu'nun henüz çocuk denecek yaştaki Dürü'yü görmesi ile başlar. Yaz sonudur, annesi ile Dürü bulgur kaynatmışlardır. Kuruması için dışarıya serdikleri bulguru karıştırmaktadırlar. Dürü bir yandan da elindeki ayvayı yemektedir. Dürü ayvayı ısırdığı sırada Kabak Musdu, yanlarından geçmektedir. Bu kısın romanda şöyle geçer:

"(...) Dürü, eline bir ayva almış kemiriyordu. Ayva sarıydı. Dürü'nün yüzü, yanağı ise pembe, gözleri yeşildi. Gökçimen köyünün yeşiliydi tam... At üstünde bir 'herif' belirdi birden. Evin önündeki yoldan geçip gidecekti. Hızlı sürüyordu atı. Birden yavaşladı. Sol elini başına götürüp şapkasını tuttu. Sağ elinde kamçısı vardı. Gözünü kızın üstüne yapıştırdı bir süre. Sonra usulca, ağır ağır geçip gitti. '(Bu kızı Allah kendi yapıp yaratmış! Kalfalarına havale etmemiş!..)' dedi içinden. '(Böylesini Cenaballah ancak kendisi başarabilir. Bravo doğrusu!..' dedi." (s.10-11)

Burada bir adamın açık bir şekilde, çekinmeden, rahatlıkla sokakta gördüğü küçük bir kızı seyretmesi durumu söz konusudur. Dürü, kendisini seyreden adamdan ve bakışlarından rahatsız olur. Adamın arkasından öfkeyle söylenir. Dürü'nün tepkisi ve öfkesi üzerine annesi Havana bir adamın kızına baktığını öğrenir. Adamın kim olduğunu araştırıp öğrendiğinde ise annenin verdiği tepki romanda şu sözlerle anlatılır:

"Kadın korkuyla doğruldu. Giden 'herif'i araştırdı: 'Haaa!.' dedi birden, aklı suya ermiş gibi. 'Kabak Musdu geçip gidiyor a kızım! Hiyanet köpeğin biridir. Kuşağı para doludur. Baktı mı kötü bakar. Sen ne dikiliyordun saçakta, elinde ayva? Tüh tüh tüh! Gördün mü şinci?' " (s.11)

Kızının başına gelecekleri tahmin eden annenin üzüntüsü anlaşılabilir. Ancak *"Sen ne dikiliyordun saçakta elinde ayva?"* cümlesi, bu duruma yol açmaktan dolayı Dürü'yü suçlayan bir bakışı ifade eder. Dürü sokakta herkesin görebileceği bir yerde durarak, üstelik bir de ayvayı ısırarak Musdu'nun dikkatini üzerine çekmiştir. Bu bakış açısına göre herhangi bir kız çocuğunun ya da kadının sokağa çıkması ve üstüne üstlük sokakta bir şeyler yemesi, erkeklerin dikkatini çeken kusurlu davranışlar olarak yansıtılmaktadır ki simgesel şiddetin güzel bir örneğidir. Kadının sokağa çıkmasının başına birtakım sorunlar açmasının doğal olacağı düşüncesi, ortaya çıkan olumsuz durumdan etkilenen mağduru sırf sokağa çıktığı için suçlu duruma düşürmektedir. Annenin; küçük kızını dış dünyanın böylesine kötü olaylarından koruyamamış olmasından üzüntü duymak ya da çocuk ve kadın olarak toplum içinde rahat hareket edemiyor olmaktan şikayet etmek yerine çocuğunu dışarıya çıkmakla ve ayva yemekle suçlaması toplumsal kabulün tuzağında bir kadın olarak yaşam içinde kendi yerini ve haklarını bilmediğini göstermektedir. Bu da belli bir düşünce kalıbının simgesel şiddete dönüşerek toplum ve bireyler üzerinde olumsuzluk yaratmasının sonucudur. Olumsuz durumlar ile mücadeleyi bilmemek ve burada olduğu gibi daima erkeklerin dikkatini çekmeyi kadın için bir suç; erkeklerin ise her durumda ve ortamda kadına ilgi gösterebilmesini, onlar adına bir hak olarak görmek simgesel şiddetin mağdur ettiği kişinin durumdan habersiz oluşunun güzel bir örneğidir. Kızını bu konuda suçlamakla birlikte Havana, Musdu evlerine gelip içeri girmek istediğinde adamı tersler ve eve almak istemez. Havana'nın eve almayışından rahatsız olan Musdu, kadının davranışlarını eleştirirken,

"(Soyka Havana, Kızılca'ya gitti diyor! İşte kıstırdım kocasını!.. Görgüsüz karı, gel buyur dersin! Hoş geldin dersin! Çay bişireyim mi, çalkama yapayım mı? dersin! Allahın emriyle kızına müşteri geliyoruz, ne suratını ekşidiyorsun? Heç insanlık, mertebe, hüsnü dabiyat yok mu sende? Bu edepsizliğinle o gözel kızı nasıl doğurdun, nasıl büyüttün?)" (s.14)

der. Musdu'nun olaya yaklaşımı bir evin biricik evladını eş olarak istemek,

kendine bir yuva kurmak ve benzeri aile kurumunu koruyan, yaşatan bir şekilde değil, bir adamın malına müşteri olmak biçimindedir. Musdu'ya göre bu mesele bir ticaret, alış veriş işidir ve ticarette malın alıcısına iyi muamele yapmak gerekir. Bir genç kızın evliliği meselesine "müşteri olmak" düşüncesi diğer köylüler tarafından da dile getirilir. Velikul'u Dürü ile Kabak Musdu'nun evliliği konusunda ikna etmek için köyün imamı Hafız *"Benim bir kızım olacaktı, Kabak Musdu gelip iki arkadaşımın önünde müşteri olacaktı da, ben böyle somurtacaktım!"* (s.36) der. Kıza müşteri olunması, kız çocuğun alınıp satılan bir mal yerine konulması ve bu düşüncenin normal olduğunun altının çizilmesi de düşündürücüdür. Aynı düşünce kadınlar arasında da yaygındır. Köyün kızlarının yaptıkları yemeklerin güzelliğini överken Uluguş nine *"Allah sahaplarınıza bağışlasın hepicinizi…"* (s.173) der. Bunun üzerine genç kızlar sitem ile *"Sen de bizi maldan saydın Uluguş nine! Öyle ya, haklısın. Maldan ne farkımız var? Paraylan alıyorlar, paraylan satıyorlar…"* derler (s.173). Bugün dahi evli hanımlar ya da nişanlı kızlar için Anadolu'da "sahaplı/sahipli" sözcüğünün kullanımı yaygındır. Bu ise başlık parası alınıp alınmamasından öte, kadının kendi hür iradesinin olmadığı, bir erkeğe ait olduğu, bu nedenle sahibi olan kadına bunun bilinerek davranılması gerektiği düşüncesi söz konusudur. Sahipli olmanın iyi, sahipsiz olmanın yani kendisini koruyup kollayacak bir erkeğin bulunmamasının kötü olduğu anlayışı da kadının birey olarak toplumda tek başına var oluşunu kabul etmeyen bir bakışı temsil ettiği için toplumun kadına uyguladığı şiddetin bir başka şeklidir.

Romanda kadın erkek ilişkilerinin yaş ve ekonomik güç açısından ele alınması söz konusudur. Dürü'nün henüz bir çocuk olması nedeniyle evlilikte kadının yaşı konusu, üzerinde en çok durulan noktalardan biri olur. Romanın daha ilk başlarında *"Dibeğin başına bir küme karı toplanmıştı. (…) Kurumuş kocakarılardı. Otuzundan yukardalardı."* (s.15) şeklinde bir söz yer alır. Burada otuz yaş ve üzerindeki kadının kurumuş ve hayli yaşlanmış olarak tanımlanması önemlidir. Köylülerden biri, Musdu'nun Dürü'ye talip olmasına imrenir ve şöyle der:

"(Aaah, imkân!) dedi Cemal içinden. (Bunun da miyadı doldu, bu benimkinin!... İmkân olsa aah!) Sonra yüksek sesle, 'Kalk bize çalkama yap ulan!' dedi, teknenin başına oturmuş tarhana karan karısına." (s.16)

Kadının yaş aldıkça artık beğenilmez olacağı, hatta bir eşya gibi "miyadının dolacağı" düşüncesi de simgesel şiddet örneğidir. Zaten evli bir adam olan Kabak Musdu, Velikul'un kızına talip olurken, karısı Kâmile'nin artık yaşlandığını, kadıncağızın kendi öz bakımını bile yapmakta zorlandığını, kocasından temiz, helal süt emmiş bir kız ile evlenmesini istediğini söyler. Musdu, İslam'a dair birçok konuya vakıf olduğunu belirttiği Kâmile'nin kendisini ikna etmeye çalışırken *"Daha kırkına gelmedin, peygamberimiz altmışında yeniden evlenmedi mi? Hazreti Bilâli Habeşi efendimiz de öyle yapmadı mı? (…) Benim üstüme deye de heç düşünme"* dediğini de iddia eder (s.18). Kâmile'nin bu işe gönül rızasıyla izin verdiğini söyledikten sonra sözlerini *"Nafakasını tedarik edebildikten sonra yeniden evlenmek şeriatın emrettiği bir iştir…"* (s.19) şeklinde sürdürür. Oysa gerçek, bundan farklıdır. Musdu, Kâmile'yi ikna edebilmek için de çevresinin, arkadaşlarının ikinci eşi alma konusunda kendisine baskı yaptıklarını, Kâmile'nin de artık ev işlerinden emekli olması gerektiğini söyler. Hatta

Kâmile'den gidip Dürü'yü görmesini ve düğün hazırlıklarını yapmasını ister (s.41). Bir kadının ev işlerinden kurtulması için eve yardımcı almak ve benzeri uygulamalar yapmak yerine kuma önerisi de simgesel şiddetin bir başka örneğidir. Öncelikle ağır ev işlerini evin hanımının yapmasının zorunluluk olduğu düşüncesi, bu yükü taşıyamadığı zaman kadının değersizleştiği, ağır iş yükünden ancak kuma ile kurtulabileceği üzerinde durulması gerekli konulardır. Bütün bunların yanı sıra bir de ikinci eş için düğün hazırlıklarını yapmaya mecbur tutulma, yaşlanmaktan ve hasta olmaktan korkar hale gelme kadının toplum içindeki duruşunu ve kararlarını etkileyen noktalardır. Ev işlerini yapma zorunluluğu, bunları yapamadıkça ve yaşlandıkça hissedilen ve hissettirilen yetersizlik duygusu simgesel şiddete maruz kalan ve mağdur olan kadının sessizce benimsediği, sorgulamadığı toplumsal dayatmalardır. Musdu, Kâmile'yi ikna etmek için şöyle der: *"Böyle kararıp edip benim kafamı bozma Kâmile! Edebinen otur, edebinen kalk! Ben ne diyorsam onu yap. Zaten hoca nikahıynan duruyorsun üzerimde. Daha olmadı bir cızık çekerim, kalırsın yetim cin gibi. Yenisini de hökümet nikâhı yaparım, tamam!"* (s.43). Dürü ile evlenmek için imam nikahlı eşi Kâmile'ye baskı yapan Musdu, bu evliliğin gerçekleşmesi durumunda köylünün diline düşeceği eleştirisini getiren Kâmile'ye şöyle der: *"Köy ne karışır benim işime? Kazancımın ortağı mı köy? Hazır param var, selvendim var. Kalkmışım bir daha evleniyorum. Üstelik emekdar avradımı da horlayıp atmıyorum şoraya!"* (s.83) Bu konuşmada resmî nikahının olmayışı, erkeğin ekonomik açıdan güçlü olması, yaşlanması ya da egemen konumdaki kocasına karşı gelmesi durumunda kadının kapı önüne konulma, ortada bırakılma tehdidine maruz kalması önemlidir. Kadının ekonomik açıdan güçsüz olması/bırakılması, resmî nikahın ancak erkeğin isteğine bağlı olarak gerçekleşmesi, kadını toplum içinde hem çocukları hem de diğer kadınlar karşısında güçsüz bırakmakta, mağdur etmektedir. Romanda Kâmile'nin bu tehdit karşısında çaresiz kalıp Musdu'nun isteklerini yerine getirdiği görülür. Romanın yazıldığı ve ele aldığı zaman diliminde kadınlara resmî nikâh yapmama durumunun kadının birey olarak toplum içinde var olma sorununda bir simgesel şiddet aracı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Tırpan'da roman boyu hemen bütün roman kişilerince tartışmaya açılan konu, Dürü'nün ve Musdu'nun yaşlarıdır. Musdu, *"(Dut ağacı dut verir!) (...) (Yaprağını kıt verir! Oğlan böyük, kız güccük, sarılaması dat verir!)"* (s.15) diyerek, eşler arasındaki yaş farkının fazlalığının (ki burada kızın olabildiğince küçük yaşta olması istenmektedir) iyi bir durum olduğuna işaret eder. Bu, evlenecek olan kızın eğitiminden, sağlığından, kişilik gelişiminden, onun toplum içinde benliğiyle, kişiliğiyle var olan bir insan olduğu gerçeğinden uzak bir yaklaşımdır. Dürü'nün yaşının evlilik için uygun olup olmadığı tartışılır. Musdu, Velikul'dan Dürü'yü isterken yanlarında bulunan ve bu evliliğe dair görüş belirten Hafız şöyle der:

*"Sade bir ufacık nokta var, o da Dürü'nün yaşı meselesidir. Çok güccük görünüyor bana. Emme beşi bitirdi geçen yıl. Sonra da görüyorum, yaşıtlarından önce gelişti. Evet... zaten ne demişler, kız evlâdı on ü*çüne bastı mı, ya erdedir, ya evde… evet!" (s.21)

Kız çocuğunun on üç yaşına bastığında ya evlenmesi ya da eve kapatılması gerektiği, yani çocuğun evlilik için yeterince büyümüş olduğu düşüncesi, kadını toplumsal hayatın dışına çıkaran ve onun yaşamında mağduriyet yaratan bir anlayıştır. Evlilik çağına

geldiği veya artık sokağa çıkmayacak kadar büyüdüğü varsayılan çocuğun, sosyal çevrenin kendi yaşamına dair aldığı bu kararı anlayabilecek, sorgulayabilecek bilinçte olmayışı simgesel şiddet mağdurunun, durumu bilmeden ve sessizce kabul etmesi sonucunu doğurmaktadır. Bu çocuklar da ileriki yaşamlarında çevrelerinde kendilerinin veya başkalarının çocukları benzer bir durum ile karşılaştığında, yaşananları normal saymakta, karşı çıkmamakta, hatta karşı durulmasını da doğru bulmamaktadırlar. Yanlış bir düşünce tarzı, toplumsal bir kabule dönüşmekte, şiddet sürmektedir. Kızının evlilik yaşında olmadığını düşünen, Musdu'nun elli yaşında kocaman bir adam, kızınınsa on yaşında bir çocuk olduğunu söyleyen Havana'ya köylü kadınlar şöyle der:

"Emsali değil de ne demek gıı? Kimin kime emsal olduğunu bilse bilse cenaballah bilir. Hemi de elli yaşında deyip karalama elin adamını. Kârı kazancı yerinde ya, sen ona bak! Erkeğin yaşlısı olmaz! Erkeğin çirkini olmaz! Erkeğin kârı kazancı yerindeyse, tamamdır! Musdu ağamın kolunu dutacak kimse yok bu dağlarda düzlerde! Parası malı çok!" (s.66)

Aynı düşünce Dürü'nün babası Velikul tarafından da dile getirilir. Karısı Havana'ya kızan Velikul *"Ulan kız kısmının evlenmesinde emsal mi aranır? Herifin malı, variyeti eyiyse tamam!"* (s.98) der. Erkeğin yaşlısı, çirkini olmadığı, ekonomik açıdan güçlü olan erkeğin dilediği her şeyi yapmaya hakkı olduğu düşüncesi de kadını toplum içinde mağdur etmektedir.

Velikul, kızı ve eşi Havana'nın evlilik konusundaki düşüncesini sormaya gerek görmez. Çünkü ona ve çevresindeki diğer erkeklere göre bir kızın evliliği konusu yalnızca babasının kararına bağlıdır. Romanda bu durum, *"Emme bir kızı alınıp verilmesi önce bubasından sorulur. Bubanın evet dediği bir yere ne kızı hayır diyebilir, ne de anası. Toprağımızın göreneği budur, dıggat edelim. İçimize laylon adetler getirip sokmayalım arkadaş."* (s.23-24) sözleriyle dile getirilir.

Dürü ve Havana, ellerinden geldiğince evliliğin gerçekleşmemesi için direnirler. Velikul ise, Musdu'nun zenginliğine aldanmış, Musdu'nun yakın çevresinin baskılarına boyun eğmiştir. Hem ailesinin hem de Musdu ve köylünün baskıları arasında bunalan Velikul, tavrını evliliğin gerçekleşmesinden yana koymuştur. Dürü ve Havana'ya yaptığı baskı, fiziksel şiddete de dönüşen Velikul, onları ikna etmek için dövmeye de başlar. Bu konuda haklı olduğunu kanıtlamaya çalışırken Velikul şöyle der: *"Avrat kısmına yüz verdin mi azıyorlar Linlin! Sırtlarından zopayı eksik etmeyeceksin!"* (s.190) *"Kız kısmı itâtlı olacak! Bubası nere keserse kanı oraya akacak. Atamızdan dedemizden gördüğümüz bu. Bunları yaşatmak ilâzım!.."* (s.201) Velikul'un bu sözlerinin ve ileri sürdüğü düşüncenin yanlışlığı bir yana, can alıcı noktayı atalarından öğrendiği bu adetleri sürdürmek, yaşatmak gerektiği oluşturur.

Fakir Baykurt, roman boyunca sözünü Uluguş nineye emanet ederek, Dürü'den yola çıkarak benzer kaderi yaşamış başka kızların öykülerini de anlatır. Zengin ve yaşlı bir adamla evlenip ömür boyu mutsuz olma Gökçimen köyünün kızlarının bir yerde kaderidir. Geçmişte birkaç kız bu kadere karşı koymak istemiş ve kurtuluş çaresi olarak intiharı seçmiştir. İntihar sadece bu genç kızları hayattan koparmış, zengin ve yaşlı adamlar başka kızlarla evlenerek yaşamlarına devam etmişlerdir. Yazar, Uluguş ve kız kardeşi aynı nedenle intihar eden Kahveci Linlin'i Dürü'ye yardım ve makus

talihini yenmede yardımcı kılar. Dürü'nün intihar etmeyi düşündüğünü anlayan Uluguş, onu içinde bulunduğu durumdan kurtarmak ister. Kahveci Linlin de Velikul'dan bu evlilikten vazgeçmesini, bu yanlış yoldan dönmesini ister. Ancak Velikul ayıp olur, köye rezil olurlar bahanesiyle kabul etmez. Gökçimen köylüleri Dürü'nün evliliğini aslında olumlu karşılamazlar. Bunda Musdu'nun yaşlı ve zengin olup, her istediğini elde etmeye alışmış, bencil tavırları kadar Dürü'nün çok küçük olmasının da etkisi vardır. Düğünden bir gün önce Velikul, evlenmek istemediğini söyleyen Dürü'yü döver, ellerini arkadan bağlayıp ahıra kapatır. Bunu da Kahveci Linlin ile paylaşır. Linlin, Uluguş'a söyler ve köyün kızlarının da yardımıyla Dürü'yü ahırdan kaçırıp saklarlar. Amaçları, Dürü'nün kaybolduğuna, erenlere evliyalara karıştığına inandırıp Musdu ile evlenmesine engel olmaktır. Bu aşamada köylünün de Dürü'yü saklamakta elbirliği yaptığı görülür. Ancak Jandarmanın olaya müdahalesiyle Dürü bulunur ve düğün yapılır. Uluguş, kocasından kalan tırpanı bileyletir ve bir bohçaya sarıp saklar. Bu bohçayı da köyün kızlarından biri Dürü'ye verir. Dürü'nün tırpanı nasıl kullanacağı, Musdu'yu öldürdükten sonra nereye kaçacağını öğretirler. Nitekim Dürü, çeyiz sandığına saklayarak getirdiği tırpanı, düğünün sevinci içinde bütün gün durmadan alkol alan ve sarhoş olan Musdu'nun gövdesine saplar ve kaçar. Fakir Baykurt'un romanın kahramanı Dürü'ye Kabak Musdu'yu öldürtmesi, çocuk gelin trajedisine olayın mağduru tarafından bir başkaldırıyı dile getirmesi bakımından önemlidir. Ancak çözüm önerisinin şiddet ve cinayet olması düşündürücüdür. Tırpan, romanın kurgusu içinde gerçek ve fiziksel şiddete yol açan bir araçtır. Musdu zengin, bencil, şımarık, doyumsuz ve çevresindeki insanlara özellikle de eşi Kâmile ve Dürü'ye zarar veren bir kişidir. Musdu'nun ölümü, onun gibi olan erkekler için bir önemli uyarıdır. *Tırpan* bir roman olarak ise simgedir. Musdu gibi adamları bekleyen akıbetin bir simgesidir. İşte bu yönüyle ve olay örgüsünün bitiş şekliyle romanın kendisinin bir simgesel şiddet aracına dönüşmüş olması da ilgi çekicidir. Roman, sonucu itibariyle Musdu'nun ölümünü, Dürü gibi küçük kızların kendileri yerine yaşlı kocalarını öldürmelerinin uygun olacağını, toplumsal kabul olarak da Musdu gibi adamların bu sonu hak ettiklerini düşündürmektedir. *Tırpan*, kurmacanın itibarî âleminden, gerçek toplumsal yaşama uyarıda bulunan bir simge, bir simgesel şiddet aracı olarak durmaktadır.

KAYNAKÇA:

Aytaç, G. (2005). Edebiyat ve Kültür. Ankara: Hece Yay.

Baykurt, F. (1971). Tırpan (2. Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Bourdieu, P. (1999). Sanatın Kuralları: Yazınsal Alanın Oluşumu ve Yapısı. Çev.: Necmettin Kâmil Sevil: İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Bourdieu, P. (2000). Televizyon Üzerine (2. Baskı). Çev.: Turhan Ilgaz. İstanbul: Yapı Kredi Yay.

Bourdieu, P. (2006). Pratik Nedenler (2. Baskı). Türkçesi: Hülya Uğur Tanrıöver. İstanbul: Hil Yayın.

Bourdieu, P., Wacquant, L. (2012). Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar (6. Baskı). Çev.: Nazlı Ökten. İstanbul: İletişim Yay.

Swartz, David (2013). Kültür ve İktidar: Pierre Bourdieu'nün Sosyolojisi (2. Baskı). Çev.: Elçin Gen. İstanbul: İletişim Yay.